

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.48>

ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО: ПРАВОВА ПРИРОДА, СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО ПІДХОДУ

Васьковський О.В.,
*кандидат юридичних наук,
суддя, секретар судової палати для розгляду справ про банкрутство
Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду,
ORCID: 0009-0004-6752-6995*

Васьковський О.В. Відкриття провадження у справі про банкрутство: правова природа, суть та значення крізь призму економіко-правового підходу.

У статті досліджується правова природа, зміст та значення стадії відкриття провадження у справі про банкрутство в системі Кодексу України з процедур банкрутства крізь призму економіко-правового підходу.

Запропоновано авторське визначення відкриття провадження у справі про банкрутство, – це встановлений Кодексом України з процедур банкрутства (КУзПБ) процесуальний етап і юридичний факт, що оформлюється ухвалою господарського суду за результатами розгляду заяви боржника або кредитора та полягає у перевірці належності, обґрунтованості й добросовісності заявлених вимог, встановленні наявності передбачених КУзПБ підстав і ознак неплатоспроможності боржника чи реальної загрози її настання, вирішенні питання про можливість застосування до боржника процедур банкрутства, формуванні кола учасників справи та їх процесуального статусу, запровадженні спеціального правового режиму майна боржника (зокрема шляхом мораторію на задоволення вимог кредиторів) і запуску механізмів колективного, упорядкованого задоволення вимог кредиторів у межах справи про банкрутство. Обґрунтовано, що стадія відкриття провадження у справі про банкрутство становить собою фундаментальний (системоутворюючий) фільтр, через який відбувається трансформація правового статусу боржника та кредиторів: від загального правового режиму до спеціального правового режиму неплатоспроможності. Висловлено та обґрунтовано позицію, згідно з якою економіко-правовий підхід є не просто одним із можливих, а єдино коректним і науково повноцінним методом аналізу стадії відкриття провадження у справі про банкрутство.

Виділено та обґрунтовано стрижневі положення щодо правової природи, суті та значення стадії відкриття провадження у справі про банкрутство: стадія відкриття має конститутивне значення для всього провадження у справі про банкрутство; відкриття провадження – це момент трансформації правового статусу боржника та кредиторів; стадія відкриття провадження у справі про банкрутство виконує гарантійну (захисну) функцію, спрямовану на забезпечення добросовісного використання інституту банкрутства та недопущення його трансформації в інструмент зловживань; відкриття провадження – це точка стику (перетину) економічних та правових, матеріально-правових та суто процесуальних критеріїв допустимості застосування інституту неплатоспроможності; поступ (перехід) від «ліквідаційного» до «інсолвенційного» концепту відкриття провадження у справі про банкрутство.

Ключові слова: банкрутство; неплатоспроможність; відкриття провадження у справі про банкрутство; стадія відкриття провадження; правова природа відкриття провадження; інсолвенційна модель; інсолвенційна функція; гарантійна (захисна) функція; економіко-правовий підхід.

Vaskovsky O.V. Opening of proceedings in a bankruptcy case: legal nature, essence and significance through the lens of the economic-legal approach.

The article examines the legal nature, content and significance of the stage of opening proceedings in a bankruptcy case within the system of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, through the

lens of the economic-legal approach. The author proposes a definition of the opening of proceedings in a bankruptcy case as a procedural stage and legal fact established by the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures (the Code), which is formalized by a ruling of the commercial court rendered upon consideration of a debtor's or creditor's application and consists in verifying the validity, substantiation and good faith of the claims put forward, establishing the presence of the grounds and indicators of the debtor's insolvency or a real threat thereof as provided for by the Code, determining whether procedures of bankruptcy may be applied to the debtor, forming the circle of participants in the case and their procedural status, introducing a special legal regime of the debtor's property (in particular by way of a moratorium on the satisfaction of creditors' claims) and launching mechanisms for the collective and orderly satisfaction of creditors' claims within the bankruptcy proceedings. It is argued that the stage of opening proceedings in a bankruptcy case constitutes a fundamental (system-forming) filter through which the legal status of the debtor and creditors is transformed: from the general legal regime to the special legal regime of insolvency. The article advances and substantiates the position that the economic-legal approach is not merely one possible option, but the only methodologically correct and scientifically adequate approach to analysing the stage of opening proceedings in a bankruptcy case.

The author identifies and substantiates the core (conceptual, foundational) propositions regarding the legal nature, essence and significance of the stage of opening proceedings in a bankruptcy case, namely: the opening stage has constitutive significance for the entire bankruptcy procedure; the opening of proceedings is the moment of transformation of the legal status of the debtor and creditors; the stage of opening proceedings in a bankruptcy case performs a guarantee (protective) function aimed at ensuring the bona fide use of the bankruptcy regime and preventing its transformation into an instrument of abuse; the opening of proceedings is the point of intersection between economic and legal, material-legal and purely procedural criteria for the admissibility of applying the insolvency regime; there is a discernible shift from a "liquidation-based" to an "insolvency-based" concept of the opening of proceedings in a bankruptcy case.

Key words: bankruptcy; insolvency; opening of proceedings; opening of proceedings in a bankruptcy case; stage of opening of proceedings; legal nature of the opening of proceedings; insolvency model; insolvency function; guarantee (protective) function; economic-legal approach.

Постановка проблеми. Стадія відкриття провадження у справі про банкрутство посідає ключове місце та має визначальне значення для ефективності судових процедур, оскільки саме вона формує юридичну рамку для подальшого перебігу справи та визначає допустимість застосування всього інституційного механізму банкрутства.

Актуальність дослідження стадії відкриття провадження в справі про банкрутство істотно зросла у новітніх соціально-економічних та правових умовах, що склалися в Україні після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, а також у контексті глибоких трансформацій, спричинених посиленням євроінтеграційним курсом держави.

Воєнний стан та тривалі воєнні дії спричинили руйнування виробничих потужностей, логістичних ланцюгів та активів суб'єктів господарювання, масштабне переміщення населення, суттєве скорочення платоспроможного попиту та зростання загальної економічної турбулентності, деградація фінансової інфраструктури, підвищення ризиків неплатоспроможності, різке падіння прибутковості бізнесу та втрата доступу до ринків збуту створили умови, за яких інститут банкрутства перестав виконувати суто ліквідаційну функцію. Навпаки, він набув значення переважно захисного та відновлювального механізму, здатного стримувати хвилю неконтрольованих банкрутств, запобігати економічним ланцюговим реакціям і зберігати життєздатні суб'єкти господарювання. У цих умовах стадія відкриття провадження у справі про банкрутство стала не лише процедурним порогом, а й інструментом забезпечення економічної стабільності. Саме на цій стадії суд уперше оцінює обґрунтованість та об'єктивність ознак неплатоспроможності, перевіряє добросовісність заявника, встановлює правовий статус справи та забезпечує залученість боржника до спеціального режиму правового захисту. В умовах економіки війни та повоєнного періоду[1; 2] значення цього «процедурного фільтра» посилюється, оскільки він має стримувати зловживання банкрутством як способом виведення активів чи ухилення від виконання зобов'язань, сприяючи натомість захисту суб'єктів господарювання, які об'єктивно постраждали від війни.

Актуальність дослідження в цій частині обумовлена й тим, що КУЗПБ у 2019 році, продовжив та поглибив курс на «інсолвенційну» модель¹ регулювання, орієнтовану на відновлення платоспроможності, раннє втручання та запобігання ліквідації життєздатного бізнесу. Саме стадія відкриття провадження є точкою входу в цю модель. Від того, наскільки коректно та доктринально виважено визначені її цілі, функції та правові наслідки, залежить ефективність усього механізму процедур неплатоспроможності.

Додаткового значення набуває і трансформація національного економічного правопорядку, пов'язана зі змінами в правовій основі господарювання. У серпні 2025 року втратив чинність Господарський кодекс України, що вимагає переосмислення догматичних засад господарського права та посилення ролі спеціального інституту банкрутства як самостійного комплексного утворення. У нових умовах інститут банкрутства дедалі більше набуває рис універсального інструменту економічного регулювання, а не виключно елементу господарсько-правової системи.

Євроінтеграційний курс України також зумовлює зростання значення теоретичного й прикладного аналізу стадії відкриття провадження у справі про банкрутство. Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати національне законодавство у сфері неплатоспроможності з *acquis* ЄС. У цьому контексті відкриття провадження має бути осмислене як ключовий елемент «інсолвенційної» моделі, що відповідає європейському підходу до раннього реагування, збереження суб'єктів економічної діяльності та забезпечення економічної стійкості держави. Таким чином, дослідження стадії відкриття провадження у справі про банкрутство в умовах воєнного стану, економічної нестабільності та інтеграції України до правового простору ЄС має суттєве теоретичне й прикладне значення. Воно дозволяє переосмислити механізми правового захисту учасників економічного обороту, виявити прогалини регулювання, забезпечити узгодженість між національною інсолвенційною моделлю та європейськими стандартами, а також сформувати концептуально новий погляд на роль інституту банкрутства в умовах системних викликів, що постали перед Україною.

Аналіз останніх публікацій та досліджень, постановка проблеми. Відкриттю провадження у справах про банкрутство вітчизняними вченими приділено чимало уваги. Так, Поляков Р.Б. виходить із того, що відкриття провадження: породжує особливий правовий режим всього майна боржника (майнові права, обов'язки, інтереси беруться в рамки процедури); є моментом, з якого господарська діяльність боржника здійснюється в умовах процесуальних обмежень [3]. Автор проводить порівняння з німецьким правом (*InsO*) і робить висновок про недостатню обґрунтованість українських критеріїв неплатоспроможності, що закладає проблему вже на стадії відкриття: відсутні чіткі тести *cash-flow* та *balance sheet*, на відміну від Німеччини [4]. На думку А. Бутирської та І. Бутирського, відкриття провадження у справі має надважливе значення для справи про банкрутство, оскільки після відкриття провадження у справі про банкрутство боржника відбувається трансформація правового статусу останнього. Після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржник фактично вибуває з поля досяжності кредиторів у частині примусового стягнення боргу. Відтак, безпідставне відкриття провадження у справі про неплатоспроможність може завдати шкоди інтересам кредиторів [5]. Бутирська І. обґрунтовує, що поки немає відкритого провадження у справі про банкрутство, говорити про відносини неплатоспроможності (банкрутства) не можна [6]

¹ *Інсолвенційна модель* для цілей цього дослідження може бути визначена як системно організований комплекс правових принципів, процедур та інструментів, спрямованих на врегулювання стану неплатоспроможності боржника шляхом пріоритетного забезпечення відновлення його платоспроможності, збереження економічної цінності суб'єкта господарювання та збалансування інтересів усіх учасників інсолвенційного процесу. Охоплює вона: матеріальні та процесуальні норми, що визначають порядок ініціювання, перебігу та завершення процедур неплатоспроможності; функціональні механізми реструктуризації боргів, санації, захисту активів та запобігання їх неконтрольованій втраті; гарантії добросовісної поведінки боржника та кредиторів, а також інститути превенції та припинення зловживань; економічно орієнтовані засоби втручання, що дозволяють забезпечити продовження діяльності життєздатних суб'єктів господарювання; колективний характер реалізації прав кредиторів, який замінює індивідуальні способи стягнення у випадку неплатоспроможності; пріоритет раннього реагування та застосування заходів, спрямованих на уникнення ліквідації, якщо це є можливим. Як правова конструкція – протиставляється ліквідаційній моделі: її центральною метою є не припинення існування боржника та розподіл його майна між кредиторами, а створення умов для економічного відновлення та реабілітації. Вона базується на сучасних підходах європейського та міжнародного інсолвенційного права. Є багатоелементною системою, що поєднує правову, економічну і управлінську компоненти, забезпечуючи цілісне регулювання неплатоспроможності та формуючи правопорядок, у межах якого неплатоспроможність трактується не як підстава для санкціонованої ліквідації, а як ситуація, що потребує структурованого правового втручання, спрямованого на збереження вартості та забезпечення стабільності економічного обороту.

(єдиний виняток сьогодні – превентивна реструктуризація). Ярмоленко О.С. розглядає відкриття провадження через призму правосуб'єктності заявника і категорії «правомочний суб'єкт». Автор підкреслює, що без відкритого провадження в більшості випадків неможливо говорити про правовідносини неплатоспроможності (окрім досудової санації), отже, стадія відкриття – це юридична межа входу в інститут банкрутства як такий [7]. Кіщак Д.С. наголошує на тому, що процесуальна діяльність по відкриттю провадження у справі у господарському суді, має пріоритетне значення в контексті забезпечення права особи на судовий захист і на реалізацію усього комплексу завдань та цілей судочинства. Адже саме при відкритті провадження у справі вирішується питання про наявність умов, з якими національне законодавство пов'язує саму можливість виникнення провадження в суді щодо розгляду та вирішення конкретної справи по суті, зокрема і у справах про банкрутство. При наявності таких підстав для звернення зацікавленої особи за судовим захистом і дотримання нею встановленого законом порядку звернення, суд на підготовчому засіданні відкриває провадження у господарській справі шляхом постановлення ухвали [8]. За визначенням Дубовського П.В., відкриття провадження у справі про банкрутство боржника – юридичної особи, пов'язується саме із неплатоспроможністю такого боржника або загрозою його неплатоспроможності; підстави відкриття провадження у справі про банкрутство – це сукупність юридичних фактів, які свідчать про неплатоспроможність боржника (ознаки неплатоспроможності) або про загрозу його неплатоспроможності (ознаки загрози неплатоспроможності) [9]. Швидка Т.І., Остапенко Ю.І., аналізуючи реформування законодавства про банкрутство, цілком справедливо демонструють, що зміна умов відкриття провадження – це не просто технічна правка, а зміна філософії доступу до процедури [10]: від жорстких порогів (мінімальний розмір вимог, виконавче провадження) до більш гнучкої моделі, що, однак, підвищила ризики зловживань. Безумовно, є і інші праці вітчизняних вчених щодо відкриття провадження у справах про банкрутство, що заслуговують на увагу.

Наявні наукові дослідження фрагментарно висвітлюють окремі аспекти природи, суті та значення стадії відкриття провадження у справі про банкрутство, проте відсутня цілісна концептуалізація, яка б інтегрувала матеріально-правові та процесуально-правові аспекти, будучи заснованою на економіко-правовому підході. Це ускладнює подальший розвиток господарсько-правової правової доктрини та перешкоджає формуванню єдиної теоретичної основи для вдосконалення господарського законодавства і судової практики. Тому існує необхідність у систематизації та узагальненні існуючих доктринальних напрацювань, виявленні ключових концептуальних суперечностей, формуванні теоретичного «фундаменту» для подальшого ґрунтовного аналізу інституту відкриття провадження та його місця в інсолвенційній моделі.

Мета статті: визначити поняття відкриття провадження у справі про банкрутство; обґрунтувати доцільність застосування економіко-правового підходу до встановлення правової природи, суті та значення стадії відкриття провадження у справі про банкрутство; виділити та обґрунтувати стрижневі положення щодо правової природи, суті та значення стадії відкриття провадження у справі про банкрутство.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати.

Відкриття провадження у справі про банкрутство – це врегульований нормами Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) комплекс процесуальних дій та юридично значущих рішень господарського суду, спрямований на встановлення факту неплатоспроможності боржника або наявності реальної загрози її настання, перевірку належності, обґрунтованості та добросовісності вимог заявника, визначення правових підстав для запровадження спеціального режиму процедур неплатоспроможності, а також запуску механізмів (комплексу заходів) колективного (інсолвенційного)² задоволення вимог кредиторів.

² Термін «інсолвенційний» походить від англ. «insolvency» – усталеного міжнародного правового поняття, що означає неплатоспроможність, тобто стан, у якому боржник об'єктивно не здатний виконати свої грошові зобов'язання. У міжнародних стандартах слово «insolvency» використовується як універсальна назва всіх процедур, пов'язаних з неплатоспроможністю боржника: реструктуризація, санація, ліквідація, захисні процедури, превентивні процедури. Прикметник «інсолвенційний» означає «такий, що стосується неплатоспроможності/процедури банкрутства». В українській науковій літературі термін використовується дедалі частіше, оскільки охоплює ширший спектр явищ, ніж традиційні «банкрутство» чи «неплатоспроможність». Зокрема: *інсолвенційна процедура* – будь-яка процедура, пов'язана з неплатоспроможністю (реструктуризація, санація, ліквідація); *інсолвенційний механізм* – система правових засобів, що забезпечує колективне задоволення вимог кредиторів і/або відновлення платоспроможності. Термін дає змогу уникати обмежень, які несе слово «банкрутство», оскільки останнє переважно асоціюється з ліквідацією, тоді як сучасне право фокусується на реструктуризації/санації та збереженні суб'єкта господарювання.

Стадія відкриття провадження у справі про банкрутство становить собою *фундаментальний (системоутворюючий) фільтр*, оскільки саме на цьому етапі вперше відбувається якісна зміна правового режиму боржника та його кредиторів у розумінні КУзПБ. До відкриття провадження діє загальний правовий режим: кредитори реалізують свої права в індивідуальному порядку, застосовуються загальні норми зобов'язального, виконавчого, корпоративного права, боржник вільно розпоряджається своїм майном, а спори розглядаються у позовному або іншому «звичайному» (загальному позовному, спрощеному позовному чи наказному) провадженні. Ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство, постановлена за правилами КУзПБ, трансформує цей стан у спеціальний правовий режим процедур банкрутства: запроваджується мораторій на задоволення вимог кредиторів, обмежується розпорядження майном боржника, змінюється статус кредиторів (вони реалізують вимоги через заяви у справі про банкрутство та через збори / комітет кредиторів), закладаються передумови для фінансового оздоровлення боржника або для подальшого формування ліквідаційної маси в разі переходу до ліквідаційної процедури. Водночас суд на цій стадії «відсіює» ситуації, які підлягають вирішенню у звичайному позовному порядку, та допускає до процедур банкрутства лише ті випадки, де об'єктивно необхідне застосування спеціального режиму неплатоспроможності. Саме тому стадія відкриття провадження виконує системоутворюючу роль: без проходження цього фільтра не виникає ані особливий правовий статус боржника та кредиторів, ані сам режим процедур банкрутства, включно з подальшим формуванням ліквідаційної маси.

Момент відкриття провадження у справі про банкрутство є юридичною точкою біфуркації³: від нього залежить кваліфікація боржника як суб'єкта, який втратив здатність повністю чи частково виконувати грошові зобов'язання, а також подальша процесуальна траєкторія – санація/реструктуризація (відновлення платоспроможності) або ліквідація (ліквідаційна процедура).

Отже, стадія відкриття провадження у справі про банкрутство – це не «технічний етап», а не інакше як, на нашу думку, системоутворюючий фільтр, який переводить боржника з загального правового режиму у спеціальний інсолвенційний режим; створює необхідні умови для ефективного розпорядження майном боржника, санації (щодо юридичних осіб) реструктуризації заборгованості (щодо фізичних осіб) або ліквідації (щодо юридичних осіб), погашення богів (щодо фізичних осіб).

Економіко-правовий підхід є, на нашу думку, єдино релевантною методологією для аналізу стадії відкриття провадження у справах про банкрутство, оскільки:

- *інститут банкрутства за своєю природою є економічним за змістом і юридичним за формою*. Банкрутство виникає не як юридична абстракція, а як економічний факт (припинення здатності суб'єкта (юридичної чи фізичної особи) виконувати свої грошові зобов'язання). Право лише реагує на цей факт, формуючи процедури його врегулювання. Стадія відкриття провадження є моментом, у якому відбувається «дотик» економічної реальності та юридичної форми: суд уперше офіційно фіксує стан неплатоспроможності суб'єкта або її загрози. Жоден інший підхід (суто цивілістичний, процесуальний, організаційно-правовий чи формально-догматичний) не здатен пояснити природу відкриття провадження, якщо вилучити з поля зору економічну основу явища. Правова конструкція без економічного змісту перетворилася б на формальну техніку. Сама логіка та дух КУзПБ як закону засвідчують що стадія відкриття провадження є юридичною реакцією на економічну кризу боржника. Тому методологія має бути бінарною (економіко-правовою), але базис – саме економічний;

- *мета банкрутства полягає насамперед у врегулюванні економічного дисбалансу*. Класичне позовне провадження у розумінні Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПКУ) спрямоване насамперед на судове встановлення та захист порушеного, невизнаного чи оспорюваного суб'єктивного права, визначення належної поведінки відповідача та забезпечення індивідуального захисту інтересу позивача (ст. 2, ст. 20, ст. 162 ГПКУ). Натомість провадження у справі

³ Це момент, у який система переходить з одного стану в інший, і подальший розвиток може піти кардинально різними шляхами залежно від початкових умов або зовнішнього впливу. У правовій науці цей термін використовують здебільшого метафорично для позначення моментів, коли: приймається ключове рішення; змінюється правовий статус суб'єкта; далі можливі різні сценарії з різними юридичними наслідками. У контексті банкрутства: відкриття провадження – це точка біфуркації, після якої справа може піти шляхом реструктуризації (відновлення платоспроможності боржника, санація) або шляхом відкриття ліквідаційної процедури, а становище боржника і кредиторів змінюється кардинально.

про банкрутство за КУЗПБ має інше цільове спрямування. Його призначення полягає не стільки у вирішенні окремого спору про право, скільки у врегулюванні стану неплатоспроможності або загрози неплатоспроможності боржника шляхом застосування передбачених Кодексом з процедур банкрутства, спрямованих на: відновлення платоспроможності (розпорядження майном боржника, реструктуризацію заборгованості, санацію), впорядковане та справедливе задоволення вимог кредиторів, збереження та максимально ефективного використання активів боржника, запобігання хаотичному вибуттю активів та їх знищенню тощо. Отже, у справах про банкрутство господарський суд реалізує не лише функцію юрисдикційного вирішення спору, а й функцію організації та контролю спеціального правового режиму судових процедур банкрутства, в якому юридичні засоби слугують інструментом впорядкування економічного дисбалансу. Стадія відкриття провадження у справі про банкрутство в цій логіці є тим процесуальним етапом, на якому держава в особі господарського суду вперше офіційно констатує наявність ознак неплатоспроможності або реальної загрози її настання та переводить відповідний економічний стан у режим спеціального правового регулювання, передбаченого КУЗПБ. Саме економіко-правовий підхід дозволяє належним чином розкрити цю бінарність: економічний зміст неплатоспроможності та юридичну форму процедур банкрутства, які покликані цей стан врегулювати;

– *ключові категорії стадії відкриття приводження у справі про банкрутство економічні за змістом, але юридичні за формою.* Категорії, без яких неможливо пояснити стадію відкриття провадження: неплатоспроможність, загроза неплатоспроможності, платіжна спроможність, фінансово-господарський стан, стан інвестиційної та іншої діяльності боржника, ліквідність, реєстр вимог кредиторів, фінансова стійкість, конкурсна (ліквідаційна маса), мораторій на задоволення вимог кредиторів, черговість та пропорційність задоволення вимог, збереження економічної вартості активів та ін. Усі вони мають своїм джерелом економічну доктрину та практику. Юридичний аналіз без економічного змісту не може їх пояснити. Так само, економічний аналіз без нормативної форми не може встановити механізм регулювання. Отже, економіко-правовий підхід – єдина методологія, здатна інтегрувати економічну природу та юридичну форму стадії відкриття провадження у справі про банкрутство;

– *відкриття провадження у справі про банкрутство слід розглядати як момент переходу від індивідуалізованого приватно-правового спору між кредитором і боржником до спеціального, публічно організованого режиму судового врегулювання неплатоспроможності, встановленого нормами ГПКУ та КУЗПБ.* Ухвала господарського суду про відкриття провадження у справі про банкрутство фактично призупиняє дію «звичайних» механізмів індивідуального примусового стягнення, замінюючи їх імперативним правовим режимом. На цій стадії сукупність кредиторів перестає діяти як множина окремих суб'єктів, що реалізують свої права ізольовано, і набуває ознак колективного учасника процедури банкрутства, права та інтереси якого реалізуються через встановлені КУЗПБ органи управління (збори кредиторів, комітет кредиторів). Такий правовий режим неможливо адекватно пояснити виключно в межах формально-юридичного чи суто економічного підходу, оскільки він має змішану, економіко-правову природу: юридичні засоби слугують інструментом упорядкування й нейтралізації системної фінансової неспроможності боржника, запобігання подальшому знеціненню його активів та хаотичному задоволенню вимог окремих кредиторів. Саме на стадії відкриття провадження держава, в особі господарського суду, офіційно констатує наявність ознак неплатоспроможності або реальної загрози її настання і трансформує цей економічний стан у спеціальний правовий режим процедур банкрутства. Тому повне розуміння правової природи, суті та значення стадії відкриття провадження є можливим лише в межах економіко-правового підходу, який дозволяє побачити єдність економічного змісту неплатоспроможності та юридичної форми її врегулювання;

– *міжнародні стандарти прямо ґрунтують відкриття провадження на економічних критеріях.* Уніфіковані міжнародні акти у сфері неплатоспроможності (передусім «Законодавчий посібник ЮНСІТРАЛ з питань права неплатоспроможності» (*UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law*) [11], Директива (ЄС) 2019/1023 [12] та публікація МВФ «Впорядковані та ефективні процедури неплатоспроможності: ключові питання» (*Orderly and Effective Insolvency Procedures: Key Issues*) [13; 14] послідовно виходять із спільної методологічної передумови: інститут неплатоспроможності має бути побудований на економіко-правових, а не суто формально-правових засадах. У «Законодавчому посібнику ЮНСІТРАЛ з питань права неплатоспроможності» прямо наголошується, що цілі національного законодавства про неплатоспроможність пов'язані з не-

обхідністю якнайшвидшого та ефективного реагування на фінансові труднощі боржника, балансування інтересів кредиторів, боржника та публічних інтересів, а також створенням стандартизованих критеріїв відкриття провадження, мораторію на індивідуальні дії кредиторів та інших механізмів захисту майна боржника від розпорошення [11]. Це означає, що момент відкриття провадження (*commencement*) концептуалізується як точка, у якій право цілеспрямовано реагує на наявні чи очікувані економічні труднощі боржника. Директива (ЄС) 2019/1023 Європейського Парламенту та Ради від 20 червня 2019 року про рамки превентивного реструктурування, про звільнення від боргів і позбавлення права обіймати певні посади та про заходи із підвищення ефективності процедур, що стосуються реструктурування, неплатоспроможності та звільнення від боргів, і про внесення змін до Директиви (ЄС) 2017/1132 (Директива про реструктурування та неплатоспроможність) [12], у своїх преамбулах і нормах, системно підкреслює пріоритет раннього виявлення фінансових труднощів, доступу життєздатних боржників до превентивних процедур реструктурування, запобігання накопиченню «поганих» боргів та зменшенню вартості бізнесу, а також необхідність запровадження дієвих інструментів раннього попередження. Таке бачення прямо пов'язує запуск процедур (у тому числі момент їх формального відкриття) з економічною оцінкою життєздатності боржника та його платоспроможності. Публікація Юридичного департаменту МВФ «Orderly and Effective Insolvency Procedures: Key Issues» («Впорядковані та ефективні процедури неплатоспроможності: ключові питання») розглядає проєктування інституту неплатоспроможності через призму макро- та мікроекономічних наслідків, акцентуючи увагу на необхідності чітких критеріїв доступу до процедур, своєчасності їх ініціювання, мінімізації втрат вартості активів і забезпеченні передбачуваності для інвесторів та кредиторів. Відповідно, стадія *commencement* розглядається як ключовий момент, у який правовий механізм має бути «налаштований» на адекватну реакцію на економічну кризу боржника [13; 14]. Таким чином, зазначені акти спільно формують міжнародний стандарт, у межах якого: оцінка стану боржника має ґрунтуватися на економічних показниках (фінансові труднощі, життєздатність, ризик втрати вартості активів); доступ до процедур реструктурування чи неплатоспроможності пов'язується з наявністю фінансових диспропорцій, а не лише формальним порушенням зобов'язання; стадія відкриття провадження (*commencement*) набуває значення моменту, з якого право спрямовано реагує на економічну кризу, змінюючи правовий режим майна та статус учасників.

Вітчизняна модель права про банкрутство, закріплена у КУЗПБ, загалом орієнтується на ці концепти (зокрема, через категорії неплатоспроможності, загрози її настання, застосування мораторію, процедур реструктуризації боргів та санації), хоча їх імплементація ще не є повною і послідовною. Саме тому для належного теоретичного осмислення стадії відкриття провадження у справі про банкрутство методологія дослідження повинна відповідати економічній природі аналізованих явищ: економіко-правовий підхід є не просто одним із можливих, а найбільш релевантним сучасним підходом, який узгоджується з буквою та духом зазначених міжнародних стандартів;

– *економіко-правовий підхід дозволяє вирішити ключові доктринальні проблеми стадії відкриття провадження у справі про банкрутство.* Лише він здатен дати відповідь на фундаментальні питання, такі як: чому відкриття має конститутивне значення; як узгодити приватні та публічні інтереси та ін. Жоден чисто юридичний підхід не здатний пояснити ці феномени, оскільки їхня сутність передусім економічна, а юридична форма лише «перекладає» її на мову права.

Необхідно, на наш погляд, в рамках цього дослідження також виділити та обґрунтувати **стрижневі положення щодо правової природи, суті та значення стадії відкриття провадження у справах про банкрутство.**

Стадія відкриття має конститутивне значення для всього провадження у справі про банкрутство. Помилки на стадії відкриття провадження у справі про банкрутство мають кумулятивний («ефект доміно») характер: вони здатні як передчасно втягнути економічно життєздатного боржника в процедури неплатоспроможності, так і, навпаки, фактично заблокувати доступ кредиторів до ефективного колективного механізму задоволення їхніх вимог. Під «конститутивністю» цієї стадії слід розуміти не лише настання окремих юридичних наслідків, а насамперед виникнення нового спеціального правового режиму, який до моменту постановлення ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) не існує в правовій площині.

По-перше, саме ухвала господарського суду про відкриття провадження у справі про банкрутство (ст. 39 КУЗПБ) формує процесуальну «рамку» відповідного провадження. До її постановлен-

ня відносини боржника з кредиторами функціонують у загальному режимі приватного та публічного права: виконання зобов'язань, індивідуальне звернення стягнення, позовне провадження, виконавче провадження тощо. З моменту відкриття провадження виникає автономний, спеціальний правовий режим, детально врегульований КУЗПБ, передусім його загальними положеннями (ст.ст. 1, 2, 6-8), нормами про відкриття провадження у справах про банкрутство юридичних осіб (ст.ст. 34-39, 40-45, 47-49) та відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб (ст.ст. 115-121, 122-123). Саме цей режим визначає склад учасників у справі про банкрутство, порядок реалізації ними прав та обов'язків, межі диспозитивності сторін, повноваження арбітражного керуючого, юрисдикцію суду та послідовність судових процедур.

По-друге, стадія відкриття провадження має конститутивне значення з огляду на те, що вона породжує цілу систему імперативних юридичних наслідків, які не можуть настати поза цією стадією. Йдеться зокрема про таке.

Запровадження мораторію на задоволення вимог кредиторів у справах про банкрутство юридичних осіб (ст. 41 КУЗПБ) та у справах про неплатоспроможність фізичних осіб (ст. 121 КУЗПБ). І в одному, і в іншому випадку мораторій вводиться одночасно з відкриттям провадження, про що прямо зазначено в ухвалі суду; сама ухвала є підставою для зупинення вчинення виконавчих дій.

Зупинення індивідуального примусового виконання: ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) відповідно до ст. 41 і ст. 121 КУЗПБ зумовлює зупинення виконавчих дій та заборону стягнення за більшістю майнових вимог, що трансформує модель захисту прав кредиторів від індивідуальної до колективної.

Формування правового статусу кредиторів як учасників справи: після відкриття провадження запускається спеціальний порядок виявлення кредиторів і заявлення грошових вимог (ст. 45 КУЗПБ, ст. 122 КУЗПБ), на підставі якого вони набувають статусу конкурсних або забезпечених кредиторів та включаються до реєстру вимог кредиторів; відповідні ухвали суду є підставою для внесення відомостей до реєстру.

Зміна процесуальної моделі розгляду спорів: з моменту відкриття провадження господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник, а також спори щодо його майна (ст. 7 КУЗПБ). Це положення кореспондує з п. 8 ч. 1 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України, який відносить справи про банкрутство та всі пов'язані з ними майнові спори до юрисдикції господарських судів.

Перехід до спеціальних судових процедур, визначених ст. 6 КУЗПБ, – розпорядження майном боржника, санації, ліквідаційної процедури щодо боржника-юридичної особи (Книга третя КУЗПБ), а також процедури реструктуризації боргів та погашення боргів боржника-фізичної особи (Книга четверта КУЗПБ). Будь-яка з цих процедур може бути застосована виключно після відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність).

Зазначені наслідки не є факультативними чи такими, що залежать від розсуду суду в кожній окремій справі. Вони мають нормативний, *ex lege* характер і автоматично настають як прямий результат постановлення ухвали про відкриття провадження. Тому така ухвала є не «процесуально-технічним» актом, а юридичним фактом конститутивного характеру, який змінює саму правову природу та конфігурацію відносин між боржником, кредиторами та державою.

По-третє, відкриття провадження виконує функцію процесуального «порогу» та юридичної межі між загальним правовим статусом боржника і статусом суб'єкта процедур неплатоспроможності. Ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) є подією, яка не лише запускає судовий процес у вузькому значенні, але й трансформує обсяг і режим здійснення правосуб'єктності боржника, структуру майнових прав кредиторів (перехід до колективного задоволення вимог, спеціальний режим ліквідаційної маси), а також інтенсивність і форму публічно-правового втручання. Відкриття провадження у справі про банкрутство, таким чином, не оформлює вже наявний спеціальний процесуальний стан, а створює його – конституює спеціальний правовий режим неплатоспроможності в розумінні КУЗПБ.

Відкриття провадження – це момент трансформації правового статусу боржника та кредиторів. Ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство, постановлена господарським судом відповідно до ст. 39 КУЗПБ, є юридичним фактом, що запускає спеціальний правовий режим провадження у справі про банкрутство (режим неплатоспроможності) й якісно трансформує правовий статус як боржника, так і кредиторів. З цього моменту загальний цивільно-пра-

вовий та господарсько-правовий режим регулювання їх взаємовідносин підмінюється комплексом імперативних, процесуально впорядкованих і колективних механізмів, встановлених КУзПБ та застосовуваних у формі судових процедур банкрутства. До відкриття провадження боржник функціонує у «звичайному» режимі приватноправового обігу: самостійно здійснює управління своїм майном, вільно розпоряджається активами, несе майнову відповідальність за зобов'язаннями за загальними правилами цивільного та господарського законодавства, виступає відповідачем у численних індивідуальних спорах та суб'єктом окремих виконавчих проваджень. Після постановлення ухвали за ст. 39 КУзПБ ситуація змінюється принципово.

По-перше, боржник набуває статусу учасника справи про банкрутство – суб'єкта спеціальної судової процедури, спрямованої на відновлення платоспроможності або ліквідацію з метою задоволення вимог кредиторів (преамбула, ст.ст. 1, 6 КУзПБ). Його подальша діяльність регламентується передусім нормами КУзПБ (зокрема ст.ст. 39-49), а межі розсуду органів управління боржника окреслюються метою та завданням судових процедур, визначаються господарським судом у межах господарського процесу відповідно до завдання та засад господарського судочинства, закріплених у ст. 2 ГПКУ та компетенції органів управління боржником у справі про банкрутство – збори та комітет кредиторів (ст. 48 КУзПБ).

По-друге, обсяг повноважень органів управління боржника щодо розпорядження майном підлягає істотному обмеженню. Процедура розпорядження майном, яка, як правило, вводиться одночасно з відкриттям провадження (ч.4 ст.39, ст. 44 КУзПБ), визначається законодавцем як система заходів нагляду і контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника з метою забезпечення його збереження, проведення аналізу фінансово-господарського стану та підготовки пропозицій щодо подальшої процедури (санация чи ліквідація). У цьому контексті арбітражний керуючий (розпорядник майна), призначений за правилами ст. 28 КУзПБ, набуває повноважень щодо контролю та, у визначених випадках, погодження значних правочинів, правочинів поза межами звичайної господарської діяльності тощо, що фактично обмежує майнову автономію боржника.

По-третє, з моменту відкриття провадження застосовується мораторій на задоволення вимог кредиторів (ст.41 КУзПБ). Мораторій зупиняє виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (за загальним правилом – з винятками, встановленими КУзПБ), а також припиняє застосування заходів забезпечення й примусового виконання поза межами процедури банкрутства, що прямо витікає зі змісту ст.41 КУзПБ і усталеної практики Верховного Суду. Це означає, що індивідуальне стягнення стає недопустимим, за винятком випадків, прямо передбачених КУзПБ, а реалізація майнової відповідальності боржника перед кредиторами набуває колективного конкурсного характеру.

По-четверте, змінюється модель корпоративного управління боржником. Із введенням процедури розпорядження майном суд призначає арбітражного керуючого – розпорядника майна (книга друга, ст.ст. 12, 28, 44 КУзПБ), на якого покладаються обов'язки з аналізу фінансово-господарського стану боржника, контролю за збереженням майна, ведення реєстру вимог кредиторів, підготовки звітів та пропозицій щодо подальшої процедури. У результаті автономія волі боржника його засновників (учасників, акціонерів) у сфері майнових та реорганізаційних рішень істотно звужується та підпорядковується процесуальним рамкам справи про банкрутство.

Правовий статус кредиторів також зазнає принципової трансформації. До відкриття провадження кожен кредитор реалізує своє право на захист у позовному (загальному чи спрощеному), наказному, а згодом – виконавчому, провадженні самостійно; вимоги не координуються між собою, а закон не встановлює спеціальної колективної процедури їх узгодження. Такий стан відповідає класичній моделі індивідуального захисту приватних прав, закріпленій у ст. 16 ЦКУ та процесуальних кодексах. Після постановлення ухвали за ст. 39 КУзПБ статус кредиторів змінюється: кредитори, які подають заяви з грошовими вимогами у строк, визначений ч.1 ст.45 КУзПБ, набувають статусу конкурсних кредиторів у справі про банкрутство, тобто спеціальних учасників процедури, процесуальні права та обов'язки яких визначаються КУзПБ та ГПКУ (зокрема щодо участі у судових засіданнях, оскарження ухвал про відкриття провадження тощо); вимоги кредиторів заявляються виключно в межах справи про банкрутство, розглядаються господарським судом у попередньому засіданні (ст. 47 КУзПБ), за результатами якого формується і затверджується реєстр вимог кредиторів із визначенням розміру, характеру та черговості кожної вимоги; порядок задоволення вимог кредиторів набуває характеру конкурсної черговості, жорстко врегульованої ст. 64 КУзПБ, – відбувається заміна «приватноправової рівності кредиторів» на законо-

давчо встановлений порядок пріоритетів, що реалізується через ліквідаційну масу; організаційна структура кредиторів формалізується через збори кредиторів і комітет кредиторів (ст. 48 КУзПБ), які здійснюють колективне волевиявлення кредиторів у ключових питаннях процедури (обрання арбітражного керуючого, погодження плану санації, ініціювання припинення повноважень арбітражного керуючого тощо).

Таким чином, відкриття провадження у справі про банкрутство виступає юридичним фактом, який одночасно: переводить боржника з режиму повної приватноправової автономії в режим спеціальної процедури неплатоспроможності з обмеженим розсудом органів управління та підвищеним публічно-правовим контролем; трансформує множинність роз'єднаних кредиторів у організований колективний суб'єкт – конкурсне співтовариство кредиторів із внутрішньою структурою, регламентованими процесуальними правами та визначеною законом черговістю задоволення вимог; замінює індивідуальні механізми стягнення та виконання на централізований, судово керований режим задоволення вимог через ліквідаційну масу. У цьому розумінні ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство за ст. 39 КУзПБ є не просто процесуальним актом, а конститутивним юридичним фактом, який змінює правовий статус усіх учасників процедури та запускає дію спеціального правового режиму неплатоспроможності. Саме ця трансформація становить одну з ключових ознак інституту банкрутства.

Стадія відкриття провадження у справі про банкрутство виконує гарантійну (захисну) функцію, спрямовану на забезпечення добросовісного використання інституту банкрутства та недопущення його трансформації в інструмент зловживань. У системі правового регулювання процедур неплатоспроможності саме ця стадія концентрує механізми первинного контролю за наявністю матеріально-правових підстав для застосування спеціального режиму неплатоспроможності та процесуальних запобіжників проти неправомірного ініціювання провадження. Ця гарантійна функція проявляється у кількох взаємопов'язаних вимірах.

По-перше, відкриття провадження виступає юридичним фільтром щодо наявності ознак неплатоспроможності або загрози неплатоспроможності. Виходячи зі змісту ст.ст. 8, 34, 39 КУзПБ, провадження може бути відкрито лише за умови наявності грошових зобов'язань, строк виконання яких настав, а у разі заяви боржника – також за наявності загрози його неплатоспроможності. При цьому ч. 1 ст. 39 КУзПБ прямо покладає на господарський суд обов'язок перевірити обґрунтованість вимог заявника та наявність підстав для відкриття провадження у підготовчому засіданні. Отже, ухвала про відкриття провадження не є автоматичним наслідком подання заяви, а результатом матеріально-правової та процесуальної оцінки судом підстав неплатоспроможності. Стадія відкриття виконує роль процесуального бар'єра, який: не допускає безпідставного залучення боржника до судової процедури; відсікає заяви, спрямовані на економічний тиск, недобросовісну конкурентну боротьбу чи рейдерські схеми; перешкоджає використанню банкрутства як способу уникнення виконання зобов'язань самим боржником. У цьому сенсі ухвала про відкриття провадження виступає актом первинної легітимації всієї процедури банкрутства, який забезпечує її прив'язку до реального стану (або загрози) неплатоспроможності.

По-друге, стадія відкриття провадження виконує гарантійну функцію через перевірку обґрунтованості вимог кредитора. Відповідно до ст. 8, ч. 1-3 ст. 34, ст.ст. 35, 36, 39 КУзПБ господарський суд перевіряє: наявність грошових вимог та факт настання строку їх виконання; належне документальне підтвердження вимог (договори, первинні документи, судові рішення тощо); відповідність заяви та доданих документів вимогам закону, зокрема щодо сплати судового збору, авансування винагороди арбітражного керуючого тощо. Додатковим гарантійним елементом є припис ч. 6 ст. 39 КУзПБ, згідно з яким господарський суд відмовляє у відкритті провадження, якщо вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, що має вирішуватися в позовному провадженні. Такий підхід унеможливорює ініціювання процедур банкрутства на підставі спірних, недостовірних чи штучно сконструйованих вимог. Відтак стадія відкриття провадження захищає як боржника від безпідставного втручання у його майнову сферу, так і інших кредиторів – від нав'язування процедури, не обумовленої реальним станом неплатоспроможності.

По-третє, на цій стадії здійснюється первинна оцінка добросовісності боржника як учасника процедури. Зокрема, ч. 3 ст. 34 КУзПБ встановлює обов'язок боржника подати до заяви повний обсяг визначених Кодексом документів та відомостей; невиконання цього обов'язку може бути підставою для залишення заяви без руху, її повернення або відмови у відкритті провадження. Ст. 34 (ч.6) КУзПБ покладає на органи управління боржника обов'язок звернутися до суду із заявою

про відкриття провадження у разі виникнення неплатоспроможності або загрози неплатоспроможності, встановлюючи солідарну відповідальність за порушення цього обов'язку. У системному зв'язку з нормами кримінального законодавства про фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства (ст.ст. 218, 219 ККУ) це посилює превентивний і контрольний характер стадії відкриття: суд отримує можливість виявити ознаки умисного формування стану неплатоспроможності або спроб використати процедуру банкрутства для ухилення від відповідальності. Таким чином, відкриття провадження виконує функцію першої «контрольної точки», у межах якої суд оцінює не лише формальну наявність підстав, а й поведінку боржника та його органів управління з погляду добросовісності.

По-четверте, стадія відкриття забезпечує захист колективного інтересу кредиторів. Банкрутство за своєю суттю є колективною процедурою задоволення вимог кредиторів, а тому допуск до цієї процедури не може ґрунтуватися виключно на волі одного суб'єкта. Механізм попередньої судової перевірки підстав для відкриття провадження (ст.ст. 8, 34, 39 КУзПБ) гарантує, що у процедуру «зайде» лише та ситуація, у якій дійсно наявний стан неплатоспроможності або його реальна загроза, а отже – є потреба в колективному, а не індивідуальному механізмі захисту. Інакше кажучи, суд вже на стадії відкриття забезпечує відповідність між економічною природою проблеми боржника та правовим режимом, який до нього застосовується.

По-п'яте, стадія відкриття провадження є ключовим інструментом запобігання процесуальним зловживанням. Відповідно до ст.ст. 2, 43 ГПКУ неприпустимість зловживання процесуальними правами віднесена до основних засад господарського судочинства, а суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання таким зловживанням. У межах вирішення питання про відкриття провадження у справі про банкрутство суд уперше отримує можливість кваліфікувати подання заяви як недобросовісне та, відповідно, відмовити у відкритті провадження, якщо: заява є завідомо необґрунтованою; вбачається штучний характер кредиторської заборгованості; дії боржника або кредитора свідчать про використання процедури не для відновлення платоспроможності чи справедливого задоволення вимог, а для неправомірного перерозподілу активів, блокування стягнення або тиску на контрагентів. У такому випадку відмова у відкритті провадження виступає не просто процесуальним рішенням, а здійсненням захисної функції інституту банкрутства, спрямованої на охорону як приватних, так і публічних інтересів.

Таким чином, стадію відкриття провадження у справі про банкрутство слід розглядати як юридичний «фільтр добросовісності» застосування судових процедур неплатоспроможності. На цьому етапі господарський суд здійснює первинну, але змістовну перевірку матеріальних та процесуальних підстав для відкриття провадження, оцінює добросовісність поведінки заявника (боржника або кредитора), а також виявляє й відсікає випадки зловживання інститутом банкрутства. У результаті відкриття провадження набуває значення гарантійного механізму, який забезпечує легітимність, пропорційність та економіко-правову обґрунтованість переходу від загального режиму приватноправових зобов'язань до спеціального режиму процедур неплатоспроможності.

Відкриття провадження – це точка стику (перетину) економічних та правових, матеріально-правових та суто процесуальних критеріїв допустимості застосування інституту неплатоспроможності. Відкриття провадження у справі про банкрутство – це не «звичайна» ухвала про рух справи, а унікальна юридична подія, в якій уперше в межах конкретного кейсу змикаються: матеріально-правова оцінка фінансового стану боржника; процесуально-правова оцінка належності та допустимості звернення до суду саме з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Відповідно до ст.ст. 8, 34, 35, 37, 39 КУзПБ господарський суд, вирішуючи питання про відкриття провадження, не обмежується формальною перевіркою заяви. Він повинен з'ясувати, чи наявні матеріальні передумови застосування процедур неплатоспроможності: наявність у боржника грошових зобов'язань, строк виконання яких настав, та факт їх невиконання (прострочення) – з урахуванням приписів ч.3 ст.39 КУзПБ щодо перевірки можливості боржника виконати майнові зобов'язання, строк яких настав; для заяви боржника – наявність загрози неплатоспроможності, що впливає з ч.3 ст. 8, ч.ч. 4, 6 ст. 34 КУзПБ (обов'язок боржника звернутися до суду у разі, якщо задоволення вимог одного чи кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань перед іншими кредиторами); обґрунтованість і реальність заявлених вимог (ч. 1, 2, 5 ст. 39 КУзПБ – перевірка обґрунтованості вимог заявника, оцінка заперечень боржника тощо). Ці критерії мають економіко-правовий характер, оскільки суд фактично оцінює не лише

юридичну наявність зобов'язання, а й реальний фінансовий стан боржника, його здатність генерувати грошові потоки для виконання зобов'язань, структуру та концентрацію заборгованості, наявність системної або принаймні стійкої платіжної кризи. Інакше кажучи, здійснюється економічний аналіз, вбудований у правову форму: суд визначає, чи є боржник таким, що об'єктивно потребує застосування спеціального режиму процедур неплатоспроможності, та чи відповідає конкретна ситуація моделям банкрутства, закладеним у КУЗПБ.

Паралельно з цим суд зобов'язаний перевірити чисто процесуальні передумови допустимості заяви: відповідність форми та змісту заяви вимогам КУЗПБ (ст. 34) і загальним вимогам до письмових заяв, клопотань і заперечень за ст. 170 ГПКУ; наявність усіх документів, прямо передбачених ч.ч. 2–4 ст. 34 КУЗПБ (зокрема, докази сплати судового збору, авансування винагороди арбітражному керуючому, докази загрози неплатоспроможності тощо); відсутність підстав для відмови у прийнятті заяви або залишення її без руху згідно зі ст.ст. 35, 37 КУЗПБ та ст.174 ГПКУ (зокрема, коли провадження у справі про банкрутство боржника не допускається, вже відкрите, боржника припинено, заява не відповідає процесуальним вимогам тощо). Ці вимоги мають суто процесуальну природу, оскільки стосуються форми реалізації права на звернення до суду, належності доказів, юрисдикції та підсудності, а також недопустимості процесуальних зловживань.

Юридичний ефект ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство є комплексним. Вона, з матеріально-правової точки зору, конститує спеціальний режим неплатоспроможності: вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів (ч. 2 ст. 41 КУЗПБ), процедура розпорядження майном та призначається розпорядник майна (ч. 8, 13 ст. 39, ст. 44 КУЗПБ), змінюється режим відповідальності боржника та порядок задоволення вимог кредиторів (ч. 14 ст. 39, ст. 41, 64 КУЗПБ); процесуально формує рамки подальшого розгляду справи: визначає учасників провадження (ст. 1, ст. 45 КУЗПБ), строки та етапи процедури (ч.ч. 8, 13-15 ст. 39, ст. 44-49 КУЗПБ), встановлює порядок виявлення, заявлення та розгляду вимог кредиторів, формування реєстру вимог, скликання зборів і комітету кредиторів. Отже, відкриття провадження у справі про банкрутство не може бути зведене ані до суто процесуального рішення про «допуск» справи до розгляду, ані до чисто матеріально-правового встановлення ознак неплатоспроможності. Йдеться про композитний юридичний акт, який одночасно: матеріально підтверджує наявність (або загрозу) неплатоспроможності, що виправдовує застосування спеціального правового режиму; процесуально допускає перехід до колективної судової процедури, в якій подальший рух справи можливий лише за суворими правилами КУЗПБ.

У цьому сенсі ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство виступає своєрідним «юридичним містком» між економічною реальністю неплатоспроможності та процесуальною формою її судового опосередкування. Економіко-правові критерії надають процедурі змістовної легітиматії, тоді як процесуальні критерії забезпечують формальну допустимість, передбачуваність і захист прав усіх учасників. Саме така гібридність (поєднання матеріально-правового та процесуального виміру) і робить стадію відкриття провадження ключовою у системі інституту банкрутства.

Поступ (перехід) від «ліквідаційного» до «інсолвенційного» концепту відкриття провадження у справі про банкрутство. Відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) в сучасному правопорядку України має розглядатися не як автоматичний старт ліквідаційної процедури, а як вхід до ширшого комплексу процедур відновлення платоспроможності, що узгоджується з європейською тенденцією до превентивних та реструктуризаційних механізмів. Певний час національна доктрина та правозастосування переважно інтерпретували провадження у справах про банкрутство у рамках «ліквідаційної» парадигми: як особливий різновид санкції за неплатоспроможність, спрямованої насамперед на припинення діяльності боржника, реалізацію його майна та розподіл виручки між кредиторами. Відкриття провадження, відповідно, сприймалося як юридичний факт, що «запускає» ліквідаційний сценарій. Прийняття КУЗПБ якісно продовжило зміну цієї парадигми. Уже преамбула КУЗПБ визначає, що Кодекс встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання її банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи. Такий формулювальний акцент на відновленні платоспроможності, доповнений системою визначень і процедур (зокрема, дефініціями «неплатоспроможності», «санатії», «реструктуризації боргів боржника – фізичної особи», «погашення боргів боржника» у ст. 1 КУЗПБ та регулюванням процедури розпорядження майном у ст. ст. 39, 44 КУЗПБ), об'єктивно зміщує

центр ваги з ліквідаційного підходу до інсолвенційного. КУЗПБ нормативно закріплює, що розпорядження майном є системою заходів нагляду і контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження та ефективного використання майнових активів, аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури – санації чи ліквідації (ч.1 ст.44 КУЗПБ). Отже, вже сама конструкція процедури, яка вводиться одночасно з відкриттям провадження (ч. 13 ст. 39 КУЗПБ), демонструє, що ліквідація є не вихідною, а результативною опцією, оскільки застосовується лише після оцінки можливостей відновлення платоспроможності за результатами розпорядження майном і подальших процедур.

У цій логіці відкриття провадження перестало бути «сигналом до ліквідації» і перетворилося на юридичний запуск комплексу інструментів збереження економічної життєздатності боржника. На цій стадії господарський суд: формує рамки колективного захисту прав кредиторів, у межах яких можлива не тільки ліквідація, а й санація боржника, укладення плану санації (для юридичних осіб) або плану реструктуризації боргів (для фізичних осіб – боржників); забезпечує введення мораторію на задоволення вимог кредиторів (ч. 8 ст. 39, ст. 41 КУЗПБ), що виконує стабілізаційну та захисну функції щодо активів боржника і створює простір для реструктуризації; ініціює процедуру розпорядження майном як відновлювальну за своєю метою: збереження вартості майна, аналіз фінансово-економічного стану, визначення доцільності санації чи ліквідації (ст. 44 КУЗПБ).

Зміна концептуальних акцентів в українському законодавстві корелює з європейськими підходами, закріпленими, зокрема, у Директиві (ЄС) 2019/1023 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про превентивні рамки реструктуризації, списання боргів та позбавлення права обіймати керівні посади, а також про заходи щодо підвищення ефективності процедур, що стосуються реструктуризації, неплатоспроможності та списання боргів (Директива про реструктуризацію та неплатоспроможність) [12]. Вона вимагає від держав-членів створення ефективних превентивних рамок реструктуризації, орієнтованих на збереження життєздатних підприємств, раннє виявлення фінансових труднощів та надання боржнику «другої економічної можливості».

У межах «ліквідаційної» парадигми стадія відкриття провадження традиційно мислилася як: офіційне підтвердження стану неплатоспроможності; юридичний факт, що безпосередньо відкриває шлях до ліквідаційної процедури та продажу активів боржника; початок механізму припинення діяльності боржника як суб'єкта господарювання. У сучасній економіко-правовій доктрині та з урахуванням конструкції КУЗПБ відкриття провадження у справі про банкрутство виконує переважно *інсолвенційну функцію*, яка включає: *захисну* – завдяки мораторію, забороні індивідуальних стягнень, обмеженню повноважень органів управління боржника (ч.ч. 8, 14 ст. 39; ст. 41; ч. 5 ст. 44 КУЗПБ); *реструктуризаційну* – через створення умов для розроблення та затвердження плану санації боржника або плану реструктуризації боргів боржника – фізичної особи; *економічну* – шляхом збереження боржника як діючої економічної системи доти, доки не буде доведено неможливість відновлення платоспроможності; *процедуроутворюючу* – відкриття провадження формує рамки для подальших процедур у справі про банкрутство (неплатоспроможність), які за своєю структурою є насамперед відновлювальними, а ліквідація виступає крайнім, а не базовим механізмом. Таким чином, на рівні законодавчої конструкції та доктринального осмислення відбувається перехід від «ліквідаційного» до «інсолвенційного» бачення стадії відкриття провадження у справі про банкрутство. Відкриття провадження вже не отожднюється з визнанням боржника банкрутом (що є окремою стадією з іншими юридичними наслідками), а розглядається як юридична подія, яка: запускає комплекс відновлювальних процедур; орієнтує учасників на пошук економічно раціональної моделі врегулювання боргу; інтегрує національну систему неплатоспроможності в європейський інсолвенційний простір. У цьому сенсі інсолвенційна концепція відкриття провадження є не тільки доктринальним зрушенням, а й безпосередньо відображає зміст і структуру КУЗПБ та вимоги сучасного європейського інструментарію з реструктуризації боргів.

Висновки.

Відкриття провадження у справі про банкрутство – це встановлений Кодексом України з процедур банкрутства (КУЗПБ) процесуальний етап і юридичний факт, що оформлюється ухвалою господарського суду за результатами розгляду заяви боржника або кредитора та полягає у перевірці належності, обґрунтованості й добросовісності заявлених вимог, встановленні наявності передбачених КУЗПБ підстав і ознак неплатоспроможності боржника чи реальної загрози її настання, вирішенні питання про можливість застосування до боржника процедур банкрутства,

формуванні кола учасників справи та їх процесуального статусу, запровадженні спеціального правового режиму майна боржника (зокрема шляхом мораторію на задоволення вимог кредиторів) і запуску механізмів колективного, упорядкованого задоволення вимог кредиторів у межах справи про банкрутство.

Стадія відкриття провадження у справі про банкрутство становить собою фундаментальний (системоутворюючий) *фільтр*, через який відбувається трансформація правового статусу боржника та кредиторів: від загального правового режиму до спеціального правового режиму неплатоспроможності.

Економіко-правовий підхід є не просто одним із можливих, а єдино коректним і науково повноцінним методом аналізу стадії відкриття провадження у справі про банкрутство. Він дозволяє: розкрити бінарність природи відкриття провадження (економічну та правову, матеріальну та процесуальну); пояснити правові наслідки через економічні передумови; інтегрувати національний контекст у міжнародну інсолвенційну модель; встановити реальну функцію стадії відкриття провадження: перетворення економічної кризи на правовий режим. Усі інші підходи (цивілістичний, процесуальний, організаційний, суто формально-догматичний) є частковими, неповними та не відображають сутності самого явища. Банкрутство перебуває у точці перетину економіки і права, ігнорувати економіку означає спотворювати правову природу інституту.

Відкриття провадження у справі про банкрутство належить розглядати як ключову, концептуально значущу стадію банкрутства, яка поєднує матеріально-правову оцінку неплатоспроможності, процесуальні гарантії добросовісності учасників та запуск спеціального режиму колективного задоволення вимог кредиторів. Відтак стадія відкриття провадження у справі про банкрутство є *компаративним (гібридним) юридичним фактом*, що одночасно: конституює *матеріально-правовий* режим неплатоспроможності (мораторій, спеціальний режим майна, зміна статусу боржника і кредиторів); формує *процесуальну* оболонку подальшої процедури (склад учасників, порядок заявлення вимог, рамки судового контролю). Тобто це не просто «етап процесу», це окрема самостійна юридична конструкція на стику матеріального та процесуального права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Резнікова В.В., Пацурія Н.Б., Кравець І.М. Вплив держави на економіку в умовах війни: концептуально-правові засади. *Право України*. 2023. № 8. С. 12–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2023_9_4.
2. Резнікова В.В., Пацурія Н.Б., Кравець І.М. Вплив держави на економіку у повоєнний період: концептуальні засади перспектив правового регулювання. *Право України*. 2023. № 9. С. 24–47. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001441843>.
3. Поляков Р.Б. Підготовче засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. № 97. С. 137–152. URL: <https://doi.org/10.32782/apdr.v97.2023.18>.
4. Поляков Р.Б. Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство (неспроможність) в Україні та Німеччині. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 87–94. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/15.pdf>.
5. Бутирський А., Бутирська І. Особливості відкриття та закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. *Право України*. 2022. № 7. С. 52–62. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5313/%d0%9f%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%be%20%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d0%b8%207%202022.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
6. Бутирська І. Провадження у справах про банкрутство як особливий вид провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2021. № 4. С. 23–32. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2021_4-s2.pdf.
7. Ярмоленко О.С. Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 83: ч. 1. С. 419–424. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/64.pdf>.
8. Кіщак Д.С. Теоретичні аспекти відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 1. С. 116–121. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_1/19.pdf.

9. Дубовський П.В. Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №7. С. 192–196. URL: http://lsej.org.ua/7_2024/47.pdf.
10. Швидка Т.І., Остапенко Ю.І. Особливості реформування законодавства про банкрутство в період воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 229–234. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.35>; <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4a734f5a-8e2f-40ab-8bf6-419725cb8422/content>.
11. UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. United Nations Commission on International Trade Law. New York. 2004, 2010, 2013, 2021. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law.
12. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency). Official Journal of the European Union. 2019. L 172. P. 18–55. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj>.
13. Orderly and Effective Insolvency Procedures: Key Issues. Legal Department, International Monetary Fund. Washington. D.C.: International Monetary Fund. 1999. URL: <https://www.elibrary.imf.org/downloadpdf/display/book/9781557758200/9781557758200.pdf>; <https://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/>
14. UNIDROIT. Study 84 – Issues Paper. 2020. Restructuring and insolvency law in Ukraine. CMS Expert Guide to restructuring and insolvency law. 18.11.2024. URL: <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-restructuring-and-insolvency-law/ukraine>.